

Kako naložiti e-knjigo na knjižno polico

How to upload e-book on library shelf

> Aleš Klemen

Izveček

S prispevkom želimo osvetliti problematiko vključevanja elektronskih knjig (e-knjig) v ponudbo slovenskih, predvsem splošnih knjižnic, z vpeljevanjem novih poslovnih modelov trženja e-knjig v slovenskem jeziku pa tudi v šolskih. Vključen je pregled ponudbe e-knjig s poudarkom na izvajanju projekta Biblos. Na podlagi pregleda stanja smo izpostavili najpomembnejša vprašanja, ki si jih pri izbiri ustreznega poslovnega modela za ponudbo e-knjig trenutno zastavljajo splošne knjižnice. Ugotovljeno je bilo tudi, da so zaradi specifičnosti globalnega trga e-knjig, vpliva spletnih velikanov Amazon, Apple in Google ter ameriške distribucijske platforme OverDrive e-knjige pogosto del ponudbe knjižnic angleško govorečih držav, teže pa se e-knjige uveljavljajo v drugih državah, sploh tiste v nacionalnih jezikih.

Ključne besede

e-knjige, poslovni modeli, IFLA, splošne knjižnice, šolske knjižnice, Biblos

UDK

004.738.5:655.41(497.4)

Abstract

Author wishes to highlight the problems of integration of electronic books (e-books) into the services of Slovenian, mainly public, libraries, and, due to introduction of new business models in Slovenian publishing market, even in school libraries. The paper also includes the examination of e-books offer within libraries, with emphasis on execution of Biblos project. Based on the this examination the author points out the most important questions, which are being asked by public libraries in the process of choosing the most optimal business model for e-books offer. It has also been found out that e-books often become part of library offer mainly in English-speaking countries due to the specifics of the global e-books market, the impact of web giants Amazon, Apple and Google, as well as the U.S. distribution platform OverDrive. On the other hand it is more difficult to introduce e-books in libraries in other countries, especially e-books written in national languages.

Keywords

e-books, business models, IFLA, public libraries, school libraries, Biblos

1 Uvod

Namen prispevka, ki je bil predstavljen s poudarkom na splošnih knjižnicah na kongresu ZBDS 2013 na temo »Knjižničarski izzivi« (Klemen, 2013), je pregled dosedanjih pristopov k vključevanju elektronskih knjig (dalje e-knjig) v ponudbo slovenskih knjižnic. E-knjige v slovenskih knjižnicah niso novost, vendar so bile v preteklosti zastopane pretežno v .pdf-datotečnem formatu, vsebinsko pa so predstavljale strokovno literaturo. Posledično so bile primernejše za uporabnike visokošolskih in specialnih knjižnic, za splošne in šolske knjižnice pa so bile zaradi svoje zvrsti, cene, predvsem pa jezika manj zanimive. Vključevanje e-knjig v knjižnice je povezano tako z razvojem tehnologije kot tudi z razvitostjo njihovega založništva. Knjižnice in založniki morajo izoblikovati ustrezen poslovni model, na podlagi katerega bo potekalo sodelovanje, ki bo koristilo obema stranema. Naslednji korak je priprava sistema, ki bo določal pravila izposoje e-knjig oziroma s tem povezanih storitev. Vzpostaviti je treba tudi platformo, prek katere tehnično poteka izposoja in po potrebi tudi druge storitve. Pri razvoju omenjenih orodij je treba upoštevati, da e-knjige obstajajo v različnih formatih, zanje pa je značilno, da jih lahko prebiramo le na napravah, ki te formate podpirajo.

2 Vključevanje e-knjig v ponudbo knjižnic v tujini

E-knjige so v svojo ponudbo najprej vključile ameriške univerzitetne in specialne knjižnice. Z njimi so želele zagotoviti boljše pogoje za študij in znanstvenoraziskovalno delo, hitrejšo izmenjavo znanj in lažji dostop do knjižničnega gradiva. Seveda so pri tem hitro naleteli na ovire, predvsem ko je bilo treba zagotoviti ustrezno razmerje med ponudbo istih knjižnih naslovov v tiskani in elektronski obliki. Založniki si namreč niso želeli popolnoma zapreti trga tiskanih knjig ali celo izgubiti delež pri prodaji na račun piratiziranih elektronskih različic. Tako so se sčasoma razvili različni poslovni modeli, za katere je bilo v prvih letih tipično vključevanje zamika med dostopnostjo naslova v tiskani oziroma elektronski obliki ter nato še zamik med dostopnostjo elektronske različice za prodajo in možnostjo njene ponudbe za izposajo v okviru knjižnic (Hodges, Preston in Hamilton, 2010).

Načini vključevanja e-knjig v knjižnice so se morali prilagajati številnim spremembam, ki so bile v prvi vrsti posledica hitrega razvoja informacijske tehnologije na področju e-knjig ter pojava novega formata e-knjig .epub. Ta format je z možnostjo XML-metapodatkovne strukture, odzivnega oblikovanja, indeksiranja celotnega besedila in bistveno manjše velikosti datoteke po letu 2007 zasenčil do takrat najpogosteje uporabljeni format za e-knjige, tj. .pdf. Nove tehnologije so spodbudile tudi razvoj elektronskega namiznega založništva, ki je prodor na svetovni trg omogočilo tudi najmanjšim založnikom, in sicer ne le s ponudbo e-knjig, ampak celo tiskanih (npr. prek tiska na zahtevo, angl. print-on-demand).

Britanska organizacija Civic Agenda je v sodelovanju z IFLO aprila 2013 pripravila pregled poslovnih modelov v splošnih knjižnicah (Libraries, e-lending and the future of public access to digital content, 2013) skupaj s primerjalno preglednico posameznih lastnosti založniških, distributerskih in izposojevalnih platform za e-knjige (Matrix, 2013; Roncevic, 2013a; 2013b).

Tudi Ameriško knjižničarsko združenje (ALA) je v letu 2012 za lažje razumevanje različnih poslovnih modelov, ki se trenutno pojavljajo v njihovih splošnih knjižnicah, pripravilo kratek pregled modelov nabave e-knjig (Ebook business models for public libraries, 2012). V njem so izpostavili prednosti in slabosti posameznih modelov ter opozorili na dejavnike, ki jih je treba upoštevati pri dogovorih z založniki in ponudniki vsebin.

Po mnenju delovne skupine združenja ALA za digitalne vsebine (DCWG) so najpomembnejši naslednji trije dejavniki:

- v knjižnicah je treba zagotoviti možnost izposoje vseh na trgu razpoložljivih e-knjig.
- knjižnice morajo dobiti trajne pravice za uporabo kupljenih e-knjig, vključno s pravico do prenosa licence v drug sistem za distribucijo elektronskih vsebin za potrebe zagotavljanja dostopnosti.
- založniki in ponudniki storitev morajo zagotoviti ustrezne metapodatke in upravljavsko platformo za uporabnikom prijazno uporabo e-knjig.¹

V prihodnosti se DCWG želi v okviru svojega delovanja osredotočiti tudi na vsebine, namenjene potrebam šolskih knjižnic, kakor tudi vprašanjem glede zagotavljanja dostopnosti vsebin.

Izposoja e-knjig je v okviru posebej imenovane delovne skupine želela osvetliti tudi IFLA. Pripravili so dokument IFLA principles for library eLending (2013), ki vključuje

¹ Morda tudi povezavo s knjižničnim informacijskim sistemom (op. avtor).

oris tem, ki se nanašajo na e-knjige v knjižnicah, prikaz trenutnega stanja založništva e-knjig, pregled razlik med modeli ravnanja s knjižnično zbirko v visokošolskih in splošnih knjižnicah ter osnutek najustrežnejšega okvira pravnih vidikov izposoje v obliki poslovnih modelov. Temeljna načela, ki so nastala v okviru dokumenta, so:

1. Knjižnice imajo pravico pridobiti licenco ali kupiti katero koli na tržišču dostopno e-knjigo ob upoštevanju pogojev, ki se nanašajo na:
  - število hkratnih uporabnikov,
  - časovno obdobje, v katerem ima knjižnica pravico omogočati dostop do določene e-knjige,
  - možnost trajnega lastništva licence (za potrebe trajnega hranjenja, lahko tudi v okviru zakonskih določil o hranjenju obveznega izvoda),
  - omejitve dovoljenega števila izposoj,
  - čas izida in prodaje (založniki ne bi smeli onemogočati nakupa ali zakupa novih naslovov na trgu).
2. Ob upoštevanju vzajemnega spoštovanja knjižnic in nosilcev avtorskih pravic mora, če je le mogoče, vsak nakup ali zakup licence v okviru avtorskopravne zakonodaje knjižnici in njenim uporabnikom omogočiti:
  - pravico do kopiranja dela avtorskega dela,
  - ob nakupu trajne licence pravico do pretvorbe v drug format za potrebe trajnega hranjenja,
  - kopijo za potrebe medknjižnične izposoje (v skladu z nacionalno zakonodajo ali morebitnimi omejitvami glede števila ali pravice do medknjižničnih izposoj na določenem geografskem območju),
  - pravico do pretvorbe v format, primeren za uporabnike z bralnimi težavami.Knjižnica mora imeti pravico, da zaobide tehnološka varovala sistemov za upravljanje digitalnih avtorskih pravic. Pri tem morajo poskrbeti, da ne pride do zlorabe avtorskih pravic.
3. E-knjige, dostopne v knjižnicah, morajo biti berljive na vseh splošno dostopnih bralnih napravah (pogosto je to sicer odvisno od proizvajalca bralne naprave in ne od založnika, četudi so v posameznih primerih izdelovalci/distributerji bralnih naprav lahko hkrati tudi založniki).
4. Knjižnice in njihovi uporabniki morajo imeti pravico do nadzora nad uporabo osebnih podatkov, vključno s podatki o njihovih bralnih navadah.
5. V primeru, da založnik, avtor ali knjigotržec knjižnici ne omogoča več dostopa do določenega naslova, mora ta imeti možnost dostopa do tega naslova pod razumnimi pogoji, nacionalni upravičenec za obvezni izvod (poziv za zagotovitev javnega dostopa do vseh e-knjig je toliko bolj upravičen v državah, kjer so založniki in avtorji upravičeni do državnega sofinanciranja založniških programov).

Razmere na trgu e-knjig so v evropskih državah drugačne kot npr. v ZDA, saj je zagotavljanje e-knjig na trgu z enotnim jezikom, kakršen je v ZDA, precej lažje kot na trgu, kjer obstaja znotraj meja posamezne države veliko različnih (ne le nacionalnih, ampak tudi po več uradnih ali manjšinskih) jezikov. Prvi pregled poslovnih modelov vpeljevanja e-knjig v evropskih splošnih knjižnicah (E-books in public libraries, 2010) je združenje Naple2 pripravilo na podlagi poročil iz sedmih držav. Glavni poudarki so bili dani področjem licenciranja in pretvorbe fizičnega gradiva v digitalno obliko kakor tudi možnostim, ki jih tovrstna tehnologija nudi za doseganje ciljnih skupin, ki so bile do tedaj med članstvom splošnih knjižnic zastopane v manjši meri. Pregled

² National Authorities on Public Libraries in Europe – mednarodno nevladno združenje, katerega namen je skrb za promocijo načel in strategij politik na področju splošnih knjižnic v Evropi.

stanja poslovnih modelov v splošnih knjižnicah petih evropskih držav je bil izdelan tudi v letu 2013. Rezultati analize so bili predstavljeni na predkonferenci združenja EBLIDA3 z naslovom »Ready? Read 'e'. e-services in libraries, from European thinking to local actions«.

Podrobnejši pregled stanja založništva e-knjig oziroma stopnje vključevanje e-knjig v ponudbo ameriških in evropskih splošnih knjižnic je podan v prispevku za kongres ZBDS 2013 na temo »Knjižničarski izzivi« (Klemen, 2013).

3 E-knjige v slovenskih splošnih in šolskih knjižnicah

V slovenskem knjigotrškem okolju je število leposlovnih del v obliki e-knjig naraščalo počasi. V zadnjem desetletju smo zaznali nekaj poskusov prodaje leposlovja v obliki e-knjig, ki pa so bile v prvi vrsti namenjene končnim kupcem in brez lastne platforme, zato je bilo vključevanje tovrstnih vsebin v ponudbo knjižnic težavno oziroma skoraj nemogoče. Sam izbor ni vključeval veliko naslovov, prevladovala so klasična dela slovenskih avtorjev, katerih avtorske pravice so že potekle. Ker so bila omenjena dela primerna za ponudbo v slovenskih splošnih in šolskih knjižnicah, ki so jih te, kljub oviram, želele vključiti v svojo ponudbo.

Uporabnikom so jih skušale približati z različnimi bralnimi projekti, med katerimi je imel v strokovni in širši javnosti največji odmev projekt »Slovenske avtorje berem napredno, listam e-papir«, ki ga je leta 2009 izvedla Knjižnica Bežigrad v sklopu Mestne knjižnice Ljubljana. Ponudba je obsegala e-knjige prve slovenske elektronske založbe Ruslica, ki deluje pod okriljem ČZP Večer, ter določen nabor knjižnih naslovov Študentske založbe. E-knjige so si uporabniki izposojali skupaj z elektronskimi bralniki Kolibri V3, na katerih so bila naložena klasična in dela nekaj sodobnih slovenskih avtorjev. Programsko opremo elektronskih bralnikov je za potrebe knjižnic prilagodilo slovensko podjetje EPTS. Projekt je finančno podprla Javna agencija za knjigo Republike Slovenije (JAK), njegova cilja pa sta bila spodbujanje branja slovenskih avtorjev na novem nosilcu zapisov ter spoznavanje bralnika za branje e-knjig in drugih dokumentov.

Izmenjave dobrih praks in skupni pogledi na prihodnost e-knjige so bili v zadnjih petih letih v slovenskih splošnih knjižnicah precej intenzivni (Kurnjek, 2009; Ločniškar - Fidler in Martinčič, 2009; Brbre, Kolarič in Turšek, 2012; Trtnik, 2012). Organizirani so bili številni posveti, okrogle mize, in razprave, namenjeni seznanitvi širše strokovne javnosti z osnovnimi vprašanji, povezanimi z e-knjigami (formati, tehnologija elektronskega papirja, črnila in bralnikov, sistemi za upravljanje digitalnih avtorskih pravic). Na njih so potekale tudi razprave o metapodatkih, katalogizaciji, avtorskopравnih rešitvah za tovrstno gradivo in cenovni politiki ter bili predstavljeni pregledi stanja elektronskega založništva v tujini in pri nas.

3.1 Platforma BIBLOS

Spomladi 2013 je začela testno delovati prva slovenska platforma oziroma namenski spletni distribucijski portal za izposajo e-knjig v slovenskih splošnih knjižnicah, tj. *Biblos Lib*. Portal je razvila Študentska založba, neprofitni založniški zavod. V testnem obdobju, ki je potekalo od 20. 3. do 30. 6. 2013, je portal preizkusilo devet slovenskih splošnih knjižnic in specialna knjižnica Instituta informacijskih znano-

³ European Bureau of Library Information and Documentation Associations je evropsko krovno telo bibliotekarskih, informacijskih in dokumentacijskih združenj.

sti Maribor. Odločitev za razvoj platforme v sodelovanju s splošnimi knjižnicami je Študentska založba kot pobudnik projekta sprejela predvsem zaradi močne mreže slovenskih splošnih knjižnic, kar posledično pomeni uspešnejšo promocijo tako e-knjig kakor tudi sistema samega (Dretnik, 2013). Koncept platforme je bil prvič predstavljen na 28. slovenskem knjižnem sejmu novembra 2012. Nekaj poskusov ponudbe e-knjig so slovenski založniki predstavili že na knjižnem sejmu leto prej, vendar so bile takratne rešitve omejene na ponudbo knjig prek namenskih bralnikov in aplikacij za tablične računalnike.

Knjige na platformi Biblos so dostopne v standardnem formatu .epub, ki ima dodano zaščito pred nedovoljenim kopiranjem v obliki Adobe DRM. Poleg namenske aplikacije za prebiranje knjig je branje omogočeno tudi z nekaterimi drugimi brezplačnimi aplikacijami, ki so na voljo za sistema Android in iOS (npr. Bluefire Reader in Aldiko). E-knjige je s pomočjo programa Adobe Digital Editions možno prebirati tudi na računalnikih z operacijskim sistemom Windows ali OS X. Za pregledovanje e-knjig, zaščiteneh z Adobe DRM, si je treba ustvariti Adobe ID račun, kar je možno storiti brezplačno na Adobovi spletni strani.

Študentska založba je v testnem obdobju ter v obdobju med julijem in decembrom 2013 po zgledu tujih ponudnikov e-knjig pripravila dva modela nakupa licenc po načelu »single user copy«:

- *licenčni model*: knjižnica zakupi knjigo za časovno obdobje enega leta. Po izteku časovnega obdobja ima pravico, da licence ne podaljša. Strošek modela zajema letno licenčnino in manipulativni strošek ob vsaki izposoji.
- *model proste izbire (PDA, angl. patron-driven acquisition)*: knjižnica prosto izbira med celotnim naborom gradiva na platformi Biblos. Strošek modela zajema le strošek izposoje, a je ta višji od manipulativnega stroška pri licenčnem modelu. Model omogoča knjižnici, da sama določi največje možno število letnih oziroma mesečnih izposoj, prav tako pa lahko omeji tudi najvišjo možno porabo sredstev na mesečni in/ali letni ravni.

Knjižnice bi tako lahko nakupe e-knjig kombinirale: po licenčnem modelu zakupile več naslovov knjig, za katere se ve, da bodo izposojane v daljšem obdobju, za naslove, pri katerih knjižnica meni, da nimajo večje literarne vrednosti ali se naknadno izkažejo za zelo iskane (knjižne uspešnice), pa po modelu proste izbire (Zamida, 2012).

Poslovni model bi v primeru ustreznega urejenega knjižničnega nadomestila založnikom e-knjig prinašal tako prihodek iz prodajnega dela platforme kot tudi določen delež na podlagi izposoj njihovih naslovov iz knjižničnega dela sistema (za podoben sistem se trenutno dogovarjajo v Veliki Britaniji).

Prvi odzivi testnega obdobja vpeljevanja sistema Biblos v splošne knjižnice so bili sicer spodbudni, a je po koncu testnega obdobja med založniki kljub vsemu še vedno ostal strah, da bo e-knjiga preveč posegla v tržni delež tiskanih izdaj, in so se zato le redki podali v tovrstno poslovno prakso. Težavna so namreč tudi pogajanja za avtorske pravice, predvsem za prevodna dela, pri katerih so lahko avtorske pravice za elektronsko različico celo dražje kot za tiskano.

Na podlagi slabšega odziva založnikov in posledično manjšega zastoja v rasti zbirke e-knjig v okviru platforme je Študentska založba v sodelovanju s slovenskimi splošnimi knjižnicami pripravila spremenjen model (primerjava obeh je podana v preglednici 1), kjer je na voljo vnaprej določeno število izposoj (52), a hkrati je ustrezno nižja višina članarine (v splošnih knjižnicah odvisna od velikosti knjižnice), v osnovni paket pa niso zajeti vsi naslovi, pač pa le brezplačne knjige. Plačilo DRM-zaščite ostane v temelju nespremenjeno, vendar je treba vzeti v zakup, da je s plačilom osnovne članarine krita zaščita le brezplačnih knjig.

Preglednica 1: Primerjava prvotnega in spremenjenega poslovnega modela Biblos Lib

	prvotni modeli	spremenjeni model
OSNOVNI PAKET	en izvod vsakega naslova iz Biblosa	samo brezplačne knjige (zbirka eKlasiki)
DODATNI NASLOVI	nakup triletnih licenc, zakup za eno leto	v obliki nakupa licenc za 52 izposoj (možnost izrabe tudi po morebitni prekinitvi naročniške pogodbe)
PLAČILO DRM ZAŠČITE	za osnovni paket krito iz članarine, za dodatne licence je potrebno plačilo	za osnovni paket krito iz članarine, za dodatne licence je potrebno plačilo
PREDNOSTI	<ul style="list-style-type: none"> dostop do vseh knjig na Biblosu za vse knjižnice ob plačilu letne članarine 	<ul style="list-style-type: none"> nižja članarina fleksibilnost nabave kljub znižanim prihodkom knjižnica lahko kupuje novo gradivo realno plačilo DRM-zaščite posamezni naslov lahko knjižnica obdrži kot arhivski izvod, namenjen izključni uporabi v čitalniških prostorih knjižnice stimulativen za založnike
SLABOSTI	<ul style="list-style-type: none"> višja članarina, se ne spreminja s pritokom novega gradiva stroški DRM v pavšalu, knjižnica lahko plača več kot porabi ne omogoča stimulacije pritoka novega gradiva več gradiva, manj procentualno nadomestil za posameznega založnika 	<ul style="list-style-type: none"> omejen osnovni nabor v osnovnem paketu ni nabor vseh na Biblosu dostopnih naslovov e-knjig

Nosilci projekta Biblos si želijo, da bi se v izposojevalni oziroma knjižnični del sistema (tj. Biblos Lib) vključila celotna mreža slovenskih splošnih knjižnic. Nezanemarljiv ni niti interes za vključitev drugih tipov knjižnic (predvsem šolskih in visokošolskih), založniki so v sodelovanju z nosilci projekta Biblos pripravili osnovno ponudbo zanje prilagojenih vsebin. Potencial vidijo tudi v ponudbi elektronskih učbenikov za vse študijske ravni, od osnovnošolske do visokošolske.

4 Kakšen je ustrezen poslovni model?

Podali bomo le nekaj ključnih vprašanj, ki bodo v prihodnosti vplivala na uspešnost in kakovost ponudbe e-knjig v splošnih, deloma pa tudi šolskih knjižnicah. Ustrezno pripravljen poslovni model za nabavo in izposajo e-knjig mora podati jasne odgovore na vprašanja glede sodelovanja založnikov in lastnikov distribucijskih platform na eni strani ter knjižničarjev na drugi.

4.1 Izbor e-knjig

Eno najpomembnejših vprašanj, na katerega naleti knjižnica pri vzpostavljanju ponudbe e-knjig, je, ali bo lahko omogočala dostop do vseh naslovov knjig, ki so na tržišču. Ugotoviti je treba, ali obstajajo omejitve in ali se te pojavijo le pri določenih naslovih oziroma vsebinskih sklopih. Pri izboru e-knjig je pomemben tudi način pogajanj: pogajalska izhodišča posameznih knjižnic so navadno slabša od nakupov v okviru konzorcijev, ki v nekaterih primerih lahko celo zastopajo interese vseh

knjižnic, ne le splošnih, delujočih na določenem geografskem območju. Prvi pogoj za kakovosten izbor je ponudba zadostnega števila knjižnih naslovov, med katerimi lahko izbirajo uporabniki in knjižnice. Ob bogatejši ponudbi slovenskih besedil lahko pričakujemo tudi spremembe v obnašanju bralcev, ki sicer vse pogosteje posegajo po angleških besedilih.

4.2 Lastništvo e-knjig za izposajo

Z lastništvom e-knjig je povezano tudi vprašanje njihovega trajnega hranjenja in zagotavljanja njihove dostopnosti. V večini primerov njegovo trajno hranjenje urejajo nacionalni zakonski predpisi, ki opredeljujejo hranjenje obveznega izvoda. Še vedno niso razrešena vsa vprašanja, predvsem vprašanja uporabe tako kupljenih licenc e-knjig v drugih distribucijskih platformah, trajnega hranjenja ter zagotavljanja spoštovanja avtorskih pravic. Lastništvo e-knjig ni urejeno niti v okviru potrošniških pravic končnega kupca. Zakonodajalec bo moral čim prej začeti urejati to področje, saj trenutno ni zakonskih vzvodov, ki bi preprečevali knjigotržcem, da na temelju splošnih pogojev poslovanja prepovedujejo prosto razpolaganje s kupljenimi e-knjigami (posojanje, prodajanje ali zapuščinske prepustitve e-knjig).

4.3 Uporabniška dostopnost e-knjig

Evropske splošne knjižnice se večinoma odločajo za zagotavljanje dostopa in uporabe e-knjig v strogo zamejenem informacijskem okolju. Dostop najpogosteje poteka prek pretočne spletne uporabe (angl. streaming), ki omogoča branje knjig prek namenske spletne platforme ali v operacijskem sistemu Windows za osebne računalnike. V primeru pretočne spletne uporabe mora biti uporabnik med branjem e-knjig priključen na internet. Naprednejši sistem dostopa do e-knjig poteka z uporabo namenskih aplikacij za prenosne bralne naprave (najpogosteje za okolji Google Android in Apple iOS), ki uporabniku omogočajo, da lahko e-knjige bere brez internetne povezave (angl. offline). Uporabniško prijaznejša je vsekakor možnost prenosa e-knjige v obliki datoteke, ki je zaradi varovanja avtorskih pravic in nadzora nad uporabo opremljena z ustreznim sistemom za upravljanje digitalnih avtorskih pravic. Znani so tudi primeri omogočanja dostopa do e-knjig prek namenskih bralnikov, vendar rešitev ni niti cenovno (predvsem z vidika knjižnic) niti časovno oziroma logistično (predvsem z vidika uporabnikov) optimalna.

4.4 Določanje cenovne politike

Vprašanja glede cenovne politike nakupa se navadno navezujejo na oblike in možnosti zakupa licenc za e-knjige. V praksi se določanje cen e-knjig, namenjenih izposoji v evropskih knjižnicah, odraža kot izbor ene ali druge v preglednici 2 prikazane možnosti glede na posamezne kriterije.

Preglednica 2: Določanje cenovne politike v splošnih knjižnicah (prirejeno po Braeckman in Huysmans, 2013)

razmerje cena licence/ cena izposoje	visoka cena licence, nizka cena/brezplačna izposoja za končnega uporabnika	nizka cena licence/brezplačna licenca, visoka cena izposoje za končnega uporabnika
paketni zakup licenc	omogočen zakup števila izposoj posamezne licence, vsako dodatno izposajo se zaračunava po vnaprej določenem ceniku	ni paketnega zakupa, vsaka izposoja licence se zaračunava posebej

konzorcijski nakup licenc	cena določena glede na konzorcijski dogovor (zanj skrbi državna strokovna služba ali združenje splošnih knjižnic)	ni konzorcijsko določene cene, plačilo glede na uporabo oziroma izposajo
aktivna uporaba e-knjige	cena licence se zaračuna po določenem odstotku pregledane oziroma prelistane e-knjige	cena licence se zaračuna ob prvi odprti strani e-knjige
starost oziroma aktualnost e-knjige	brez razlikovanja med starejšimi in najnovejšimi naslovi	razlikovanje po načelu teorije dolgega repa: vodilni naslovi – nosilni naslovi – naslovi dolgega repa

K stroškom, povezanim z nakupom e-knjig, se pogosto prišteva tudi »strošek izposoje«, torej vključitve določenega programskega varovala, ki ustrezno odklene ali zaklene izposojeno datoteko e-knjige (Brantley, 2012). Cenovna politika je odvisna tudi od avtorskih pravic in velikosti knjižnega trga. Cenovno politiko knjig na slovenskem založniškem trgu poskuša Republika Slovenija urediti tudi s pomočjo zakonskih predpisov. Leta 2013 smo dobili Zakon o knjigi, s katerim želi Ministrstvo za kulturo med drugim urediti tudi vprašanje enotne cene knjig.

4.5 Strategije omejevanja knjižnic pri dostopu do e-knjig

Omejitve se lahko nanašajo na prehodni čas med dostopnostjo knjige za nakup in njeno dostopnostjo za izposajo v splošni knjižnici. Lahko so postavljene tudi omejitve glede števila naslovov, ki jih ima hkrati izposojene posamezni uporabnik knjižnice. Navadno želijo založniki uporabiti model »single user copy«, kar pomeni, da je en naslov lahko hkrati izposojen le pri enem uporabniku. Pri tovrstnem modelu je treba po porabi vseh dogovorjenih izposoj posamezne licence slednjo ponovno kupiti oziroma jo podaljšati za nadaljnje izposoje.

Eden od načinov omejevanja dostopa do e-knjig, ki je poznan iz ameriških knjižnic (Ebook business models for public libraries, 2012), je obvezna izposoja v prostorih knjižnice. Uporabniki si e-knjig ne morejo izposoditi na daljavo, pač pa morajo, tako kot za izposajo tiskanih, obiskati knjižnico. Tako založniki preprečijo, da bi se uporabniki, ki želijo brati e-knjige, a so lokacijsko oddaljeni od njihovih knjigarn (npr. na dopustu v drugem kraju), namesto za nakup raje odločili za izposajo novih knjig. Tovrstnim bralcem preostane le nakup želene knjige prek spletne knjigarne.

4.6 Spodbujanje k nakupu namesto k izposoji

Založniki želijo, kljub sodelovanju s knjižnicami, katerim omogočajo izposajo e-knjig, določen del licenc prodati končnemu kupcu. Možnost nakupa istega naslova je navadno omogočena v okviru platforme za izposajo, in sicer v povezavi z onemogočanjem rezervacije izposojene e-knjige. Uporabniki se bodo, v primeru trenutne nedostopnosti določenega naslova, namesto za čakanje verjetno raje odločili za takojšen dostop do želene knjige z nakupom. Povezovanje možnosti nakupa in izposoje e-knjig je lahko spodbuda za (predvsem manjše) založnike, saj bodo tako lažje dosegli ciljne skupine uporabnikov oziroma potencialne kupce.

4.7 Tehnološka zaščita in avtorske pravice

Avtorskopravno zaščitene vsebine se v svetu e-knjig urejajo s pomočjo sistemov za upravljanje digitalnih avtorskih pravic (angl. Digital Rights Management – DRM), ki

poskrbijo, da lahko e-knjigo prebira le bralec, ki je do tega upravičen. Sistem onemogoča kopiranje, tiskanje, spreminjanje ali prenos na druge, nepooblašene naprave, hkrati pa omogoča identifikacijo naprave, ki se uporablja za branje zaščitene e-knjige in tudi njenega lastnika.

Z vprašanjem ustrezne ureditve avtorskih pravic za e-knjige se v naših knjižnicah ukvarjamo že več kot desetletje (Ločniškar - Fidler in Fidler, 2003). Knjižnice lahko izposojajo e-knjige le, če pridobijo ustrezno dovoljenje imetnikov avtorskih pravic. Po slovenski zakonodaji je za dela, za katera avtorske pravice še niso potekle, dostop do njihove digitalne oblike dovoljen samo na terminalih znotraj knjižnice. Za vse druge primere je treba pridobiti izrecno dovoljenje avtorja oziroma imetnika avtorskih pravic in plačati nadomestilo za uporabo. Rešitev nekateri slovenski pravni strokovnjaki vidijo v obliki t. i. razširjenega kolektivnega upravljanja avtorskih pravic s pomočjo kolektivne organizacije, ki bi ustrezno zastopala vse avtorje in imetnike pravic, ne le člane avtorskih organizacij. Pogoj za to je seveda transparentno in učinkovito sistemsko okolje ter ekonomskim razmeram okolja prilagojena višina avtorskih nadomestil (Ločniškar - Fidler in Martinčič, 2009; Ločniškar - Fidler, 2009). Ustrezno urejeno avtorskopravno okolje bi lahko ugodno vplivalo tudi na reševanje problematike knjižničnih nadomestil v elektronskem okolju. Ločniškar - Fidler (2012) navaja, da slovenski knjižničarji opozarjajo na problematiko knjižničnega nadomestila, ki slovenskim avtorjem pripada po 5. členu Pravilnika o izvajanju knjižničnega nadomestila⁴ in upošteva le tiskane monografske publikacije. Na problematiko opozarjajo že od leta 2010, ko so se začeli prvi projekti vpeljevanja elektronskih leposlovnih del v splošne knjižnice. V strokovnem okolju pogovori o morebitnih formalnih rešitvah še potekajo, v njihovo iskanje pa so vključeni Ministrstvo za kulturo, NUK, IZUM in njihove strokovne službe. Nanjo opozarjajo tudi predstavniki založniške stroke (Pregl, 2012; Pirš, 2012).

EBLIDA na ravni EU opozarja na problematiko knjižnicam nenaklonjene avtorske zakonodaje s promocijsko akcijo »Legalize it«.⁵ Evropske države namreč vse pogosteje podpirajo izdaje nacionalne literature domačih založnikov z namenskimi projekti sofinanciranja, posledično pa se zmanjšujejo sredstva za (so)financiranje knjižničnih zbirk.

4.8 Distribucijska platforma

Prednost namenskih platform je v možnosti prepletanja prodajnega, knjigarniškega in izposojevalnega, klasično knjižničarskega dela knjižne kulturne pokrajine. Platforme lahko namensko razvijajo podjetja, ki so se odločila, da bodo vmesni člen med založniki in knjižnicami (italijanski primer), knjižnice v sodelovanju z založniki (Nizozemska, Danska, Finska) ali pa je razvoj prepuščen založnikom, ki nato bolj ali manj upoštevajo želje in potrebe splošnih knjižnic (primer slovenskega Biblos Lib). Lastništvo, upravljanje s platformo kakor tudi obračunavanje stroškov uporabe distribucijske platforme je tako navadno odvisno od pravnih oseb zasebnega prava, ustrezno izpogajana izhodišča za njeno uporabo pa so odvisna od organiziranja in povezanosti knjižnic.

⁴ Uradni list Republike Slovenije, št. 42/2004

⁵ V okviru promocijske akcije »Legalize it«, si bodo sodelujoči prizadevali vplivati na politične odločevalce v okolju EU. V prvi vrsti naj bi akcija, v obliki osveščevalnih plakatov, potekala v javnih knjižnicah, predstavniški bibliotekarskih združenj pa naj bi prek ministrov, pristojnih za področje kulture in izobraževanja, vplivali na Evropsko komisijo, prek lobiranja pri nacionalnih predstavnikih Evropskega parlamenta pa na evropsko zakonodajno vejo oblasti. Dolgoročni cilj akcije je boj za pravičnejše pogoje nakupa in posojanja e-knjig v javnih knjižnicah. (Braeckman in Huysmans, 2013).

4.9 Vpetost platform e-knjig v knjižnično okolje

Večina poslovnih modelov vključuje ustrezne rešitve za metapodatkovne strukture, ki omogočajo lažje in hitrejše iskanje po zalogi e-knjig, do katerih knjižnice omogočajo dostop in njihovo izposajo. Prevladuje uporaba namenskih platform, ki se lahko neposredno vključujejo v sisteme za iskanje po knjižničnih katalogih. Problematiko e-knjig v splošnih knjižnicah zaokrožajo tudi vprašanja o ustrezni obdelavi netiskanege leposlovnega gradiva v obliki e-knjig (Ločniškar - Fidler, 2006; Ločniškar - Fidler in Martinčič, 2009; Poličnik - Čermelj, 2009). Projektu Biblos se je kot testna knjižnica pridružila tudi Knjižnica Instituta informacijskih znanosti, ki je v okviru projekta prevzela skrb za pripravo formalne obdelave e-knjig za vključitev v vzajemni knjižnični katalog.

4.10 Davčna stopnja za e-knjige

Pomemben dejavnik pri določanju programskih okvirjev za ravnanje z e-knjigami je problematika določanja davčne stopnje zanje, tudi v primerjavi z davčno obremenitvijo tiskanih knjig. V Sloveniji znaša davčna stopnja za tiskane knjige od 1. 7. 2013 dalje 9,5 % in je na ravni znižane stopnje davka na dodano vrednost. Kljub temu je glede na podatke, ki jih navaja Wischenbart (2013), ena najvišjih v Evropski uniji (EU). Še višja, 22 % obdavčitev velja za e-knjige ter preostale elektronske vsebine in vire, ki jih kupujejo ne le splošne, ampak tudi druge slovenske knjižnice. Problematika je pereča tudi v preostalih državah EU, saj se e-knjige še vedno **šteje** kot storitev (v smislu licenčne uporabe) in ne kot kulturno dobrino (v smislu vsebine kot takšne). Posledično so e-knjige večinoma obdavčene z več kot 20 % davčno stopnjo.

4.11 Druga odprta vprašanja

Ob vpeljevanju elektronskih vsebin v knjižnice si morajo te zastaviti še nekatera dodatna vprašanja.

V kakšni meri bomo knjižnice v svojo ponudbo vključile druge formate, npr. digitalizirano tiskano gradivo, ki bi ga bilo treba po optični prepoznavi besedila (OCR) pretvoriti v podoben format, ki se že uporablja pri knjigah, ki so že izvorno v e-obliki? Ali lahko glede na cenovno neenakost knjige v različnih formatih še vedno zagotavljamo brezplačnost za končnega uporabnika? Kako zagotoviti dodatna sredstva za nakup e-knjig? Je rešitev v zaračunavanju izposoje e-izvodov? Posledično je s tem povezano vprašanje izenačevanja politike izposoje tiskanih in e-knjig.

Vpeljevanje e-knjig v naše knjižnice je lahko osnova za nov tip članstva knjižnice in virtualnega uporabnika, ki mu ne le, da ne bo treba prestopiti praga knjižnice, pač pa bo morda od knjižnice lahko geografsko ločen in bo morda živel celo na drugi celini. Slovenske splošne knjižnice in IZUM so tako v letu 2013 že začele s postopki, potrebnimi za vzpostavitev storitve oddaljenega elektronskega vpisa uporabnikov, ki živijo v tujini.

Ali knjižnice v zadostni meri upoštevamo hitrega zastarevanja tehnologije? Na uporabo e-knjig pomembno vpliva že omenjena tehnološka oprema, tj. naprave, predvsem prenosne, ki omogočajo popoln izkoristek prednosti te oblike knjig. Dejstvo je, da kljub prednostim, ki jih prinašajo namenski elektronski bralniki z elektronskim papirjem, te izpodrivajo tablični računalniki. Tablični računalniki so bili na tržišču informacijsko-komunikacijske tehnologije dostopni že zdavnaj pred prihodom prvega tržno uspešnega iPada aprila 2010. Je pa Apple s tem, da je znal ponuditi ustrezno obliko in tehnologijo tovrstnih naprav, dejansko odprl tržišče tudi za svoje konkurente, ki

so si želeli preseči Applov proizvod. Podobno je trg za elektronske bralnike nekaj let pred tem s Kindlom odprl Amazon, ki je napravo predstavil novembra 2007. Razvoj tabličnih računalnikov in njihova vsestranskost kljub višji ceni izpodrivata primat namenskih elektronskih bralnikov na področju branja e-knjig. Raziskava družbe IHS iSuppli (Selburn, 2012) je pokazala, da je v letu 2012 prodaja bralnikov e-knjig na svetovnem trgu upadla za neverjetnih 36 % glede na leto 2011. V veliki meri je k temu pripomogla vsestranskost tabličnih računalnikov, ki niso namenjeni samo branju knjig, pač pa so v določeni obliki okrnjeni nadomestek osebnih računalnikov. K izboljšanju razmer na trgu elektronskih bralnikov ni pripomoglo niti dejstvo, da se njihove cene, v povezavi z vedno boljšo tehnologijo, znižujejo. Velika ovira so tudi dumpinške cene največjih deležnikov na trgu e-knjig, predvsem založniškega velikana Amazona, ki svoje bralnike prodaja po ceni, ki je nižja od proizvodne, razliko pa pokriva s prodajo svojih vsebin in storitev.

In ne nazadnje, rešiti bo treba tudi vprašanje trajnega hranjenja elektronskih izvodov in pri tem upoštevati zastarevanje tehnologije in formatov, v katerih so vsebine trenutno berljive, v prihodnosti pa morda ne bodo več.

Med velikimi priložnostmi, ki se porajajo ob vpeljevanju novih tehnologij v knjižnice, bi izpostavili pridobivanje tistega dela potencialnih uporabnikov, ki doslej še niso uporabljali storitev knjižnice. Mednje kot posebni ciljni skupini uporabnikov sodijo najstniki (Andrin, 2009; Stephens, 2012) in uporabniki s posebnimi potrebami (Junus, 2012; Lewis, 2013).

Precej črnogled glede prihodnosti knjižnic, če se te ne bodo prilagodile novim razmeram v vedno bolj »e-svetu«, je Brantley (2012), ki meni, da imajo knjižnice največ tri leta, preden se v očeh javnosti preobrazijo v »zapršeni kup knjig« namesto v »najbolj kul in super prostor, kar jih je kadar koli obstajalo« in obdržijo osrednje mesto v svetu literature.

5 Sklep

Knjižnice, ki v svojo ponudbo vključujejo e-knjige, morajo biti pozorne na spremembe, ki se dogajajo na založniških trgih, predvsem na področju vedno večje monopolizacije celotne dejavnosti. Končni kupci izgubljajo možnost izbire knjigarne ali spletne trgovine, v katerih bi želeli kupovati tiskane knjige. Tako se tudi na področju e-knjig oblikuje ozek krog korporacij, ki vedno bolj obvladujejo trg.⁶ Klasične knjigarne ne izginjajo le na angleško govorečem območju, kjer jih izpodrivajo veliki igralci na (digitalnem) knjižnem trgu (Amazon, Apple, Google),⁷ pač pa se zaradi vpliva e-knjig, ki so večinoma dostopne v tujih jezikih, lahko manjši jeziki, med katere sodi tudi slovenščina, in njihova distribucijska infrastruktura, hitro znajdejo v nezavidljivem položaju (Wischenbart, 2013). Na to opozarjajo tudi slovenski literati (Lainšček, 2012; Pregl, 2012). E-knjige so tako prinesle nove izzive tudi na področje jezika in knjižne kulture.

Izzive, ki so jih e-knjige prinesle v knjižnice, lahko knjižničarji rešimo v sodelovanju z založniki. Založniki pri knjižnicah iščejo nove poti do bralcev, knjižnice, katerih

⁶ Več o tem v prispevkih: intervju z Geraldom Leitnerjem, članom upravnega sveta IFLE in delovne skupine za izposajo e-knjig na knjižnem sejmu v Leipzigu, marca 2013 (<http://www.medienpolitik.net/2013/03/verlage-interview-mit-gerald-leitner-auf-der-leipziger-buchmesse>), Amazonove e-knjige ubijajo knjigarne (<http://www.monitor.si/novica/amazonove-e-knjige-ubijajo-knjigarne/146073>), Apple kriv oviranja konkurence pri prodaji e-knjig (<http://www.monitor.si/novica/apple-kriv-oviranja-konkurence-pri-prodaji-e-knjig/146164/>).

⁷ Tudi del knjižničarske stroke meni, da so dejansko tekmeči tudi splošnim knjižnicam, saj »če splošne knjižnice ne morejo biti boljše vsaj pri nečem, potem bodo izgubile vso svojo kredibilnost« (Brantley, 2012, str. 30).

uporabniki so tudi potencialni kupci, pa lahko služijo kot izhodišče za nove poslovne modele prodaje in dostopa do knjig. Odgovora na vprašanje, kako bo videti slovenska knjižna krajina čez nekaj let, v tem trenutku ni možno podati.

Za knjižnice ima ponudba elektronskih v primerjavi s tiskanimi knjigami številne prednosti: lažje nakupovanje in shranjevanje, lažja prenosljivost in dostopanje (seveda v primeru, da imamo ustrezno bralno napravo). Lažje je tudi poskrbeti za varnostno kopijo (predvidoma je ohranjena v založnikovem oblaku in tako načeloma varna pred različnimi nesrečami). Brati jo je možno na različnih napravah, seveda jo lahko bere tudi več oseb hkrati. E-knjige si uporabniki lažje prilagodijo svojim bralnim sposobnostim in željam. Med slabostmi lahko izpostavimo, da je za njihovo prebiranje potrebna namenska bralna naprava, ponudba knjižnih naslovov v elektronski obliki je še vedno manjša od ponudbe tiskanih, težave pa se lahko pojavijo zaradi nepodprtih (in v prihodnosti morda z naprednejšimi bralnimi napravami nezdružljivih) formatov datotek, v celoti še nista razrešeni problematiki trajnega hranjenja in možnosti prenosa kupljenih naslovov na tretjo osebo itd.

Klub temu je realno pričakovati, da bosta obe, tiskana in e-knjiga, obstali v soobstoju, deloma bodo sedanja bralci tiskanih izvodov vstopili na trg e-knjig. Kljub svojim prednostim bo e-knjiga težko nadomestila romantični občutek listanja papirja in od bralne naprave neodvisno tiskano knjigo. E-knjiga je tudi v slovenskem prostoru že prišla v dovolj zrelo obdobje, da so bili v strokovni javnosti prediskutirani najpomembnejši pomisleki glede e-knjig in možnosti soobstoja tiskane in e-knjige (Hladnik, 2009). Naloga knjižnic je, da smo na podlagi vsega tega sposobni zaznati potrebe uporabnikov in nanje znamo odgovoriti v obliki ponudbe kakovostne knjige, pa naj bo ta v tiskani ali elektronski obliki.

Viri

- Andrin, D. (2009). Poznavanje e-dokumentov in bralnika e-knjig pri dijakih Šolskega centra Novo mesto. *Šolska knjižnica*, 19 (2-3), 171–179.
- Braeckman, J. in Huysmans, F. (2013). *E-book business models in European public libraries. Report*. Napleblog. Pridobljeno 11. 7. 2013 s spletne strani: <http://napleblog.files.wordpress.com/2013/06/e-book-business-models-in-european-public-libraries.pps>.
- Brantley, P. (2012). You have two, maybe three years... *Publishers weekly*, 259 (51), 29–30.
- Brbre, I., Kolarič, M. in Turšek, T. (2012). E-knjige in slovenske knjižnice. *Organizacija znanja*, 17 (1), 45–47.
- Dretnik, N. (2013). *Renata Zamida za STA: Slovenščine na Amazonu še nekaj časa ne bo*. Blog Misli Slovensko. Pridobljeno 11. 7. 2013 s spletne strani: <http://ms.sta.si/2013/06/renata-zamida-za-sta-slovenscine-na-amazonu-se-nekaj-casa-ne-bo/>.
- E-books in public libraries. NAPLE forum Newsletter* (2010). Madrid: NAPLE forum. Pridobljeno 25. 4. 2013 s spletne strani: http://naple.mcu.es/sites/naple.mcu.es/files/newsletters/nn2010_0.pdf.
- Ebook business models for public libraries. A report from the American Library Association* (2012). Chicago: American Library Association. Pridobljeno 25. 4. 2013 s spletne strani: <http://connect.ala.org/files/80755/EbookBusinessModelsPublicLibs.pdf>.
- Hladnik, M. (2009). Za elektronsko knjigo. *Šolska knjižnica*, 19 (2-3), 126–133.
- Hodges, D., Preston, C. in Hamilton, M. J. (2010). Resolving the challenge of e-books. *Collection management*, 35 (3-4), 196–200.
- IFLA principles for library eLending* (2013). The Hague: IFLA. Pridobljeno 11. 7. 2013 s spletne strani: <http://www.ifla.org/node/7418>.
- Junus, S. G. R. (2012). E-books and e-readers for users with print disabilities. *Library technology reports*, 48 (7), 22–28.
- Klemen, A. (2013). Kako položiti elektronsko knjigo na polico splošne knjižnice? V M. Ambrožič in D. Vovk (ur.), *Knjižničarski izzivi: vizija, strategija, taktika: 2003-2013-2023: zbornik referatov* (str. 311–361). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- Kovač, M. (2012). Zares: zakaj še ni poplave slovenskih e-knjig? *Bukla*, 8 (82–83), 23.
- Kurnjek, B. (2009). Elektronske knjige in bralniki v splošni knjižnici. *Organizacija znanja*, 14 (1-2), 32–33.

- Lainšček, F. (2012). Po Gutenbergovi eri. *Otrok in knjiga*, 39 (85), 58.
- Lewis, J. (2013). Information equality for individuals with disabilities: does it exist?. *Library quarterly*, 83 (3), 229–235.
- Libraries, e-lending and the future of public access to digital content* (2013). London: Civic Agenda. Pridobljeno 11. 7. 2013 s spletne strani: <http://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/e-lending/thinkpiece-on-libraries-elending.pdf>.
- Ločniškar - Fidler, M. in Fidler, T. (2003). Elektronska knjiga - knjiga brez papirja. *Knjižnica*, 47 (1-2), 147–174.
- Ločniškar - Fidler, M. (2006). Leposlovje ni le na papirju. *Šolska knjižnica*, 16 (1), 25–30.
- Ločniškar - Fidler, M. (2009). E-založbe, e-knjige, bralniki, knjižnice in avtorske pravice. *Šolska knjižnica*, 19 (2-3), 155–158.
- Ločniškar - Fidler, M. (2012). Ponudba in razvoj ne dohajata povpraševanja: e-založbe, e-knjige, bralniki, knjižnice. *Šolska knjižnica*, 22 (1), 43–49.
- Ločniškar - Fidler, M. in Martinčič, T. (2009). Elektronske knjige in bralniki v splošni knjižnici: okrogla miza. *Knjižničarske novice*, 19 (4-5), 23–29.
- Matrix: models of accessing digital content. Libraries, e-lending and the future of public access to digital content* (2013). London: Civic Agenda. Pridobljeno 11. 7. 2013 s spletne strani: <http://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/e-lending/thinkpiece-matrix.pdf>.
- Pirš, S. (2012). *Vpliv slovenskega sistema knjižničnega nadomestila na knjižno polje*. Magistrsko delo. Ljubljana: Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo.
- Poličnik - Čermelj, T. (2009). Evidentiranje elektronskih virov, dostopnih na daljavo, v COBISS. *Šolska knjižnica*, 19 (2-3), 143–154.
- Pregl, S. (2012). Kaj pa, če ... *Otrok in knjiga*, 39 (85), 58–60.
- Roncevic, M. (2013a). Directory of e-book platforms for libraries. *Library technology reports*, 49 (3), 14–32.
- Roncevic, M. (2013b). E-book platforms for libraries. *Library technology reports*, 49 (3), 33–42.
- Selburn, J. (2012). *Ebook readers: device to go the way of dinosaurs?*. IHS iSuppli. Pridobljeno 11. 7. 2013 s spletne strani: <http://www.isuppli.com/home-and-consumer-electronics/market-watch/pages/ebook-readers-device-to-go-the-way-of-dinosaurs.aspx>.
- Stephens, W. (2012). In a more digital direction. *Young adult library services*, 10 (4), 28–30.
- Trtnik, M. (2012). Strokovni posvet na temo Elektronska knjiga: izkušnja s Švedske, Anglije in Nemčije – in kje je Slovenija? *Knjižničarske novice*, 22 (7), 14–16.
- Wischenbart, R. (2013). *Global ebook market: current conditions & future projections. Revised February 2013*. Sebastopol, Calif.: O'Reilly Media. Pridobljeno 11. 7. 2013 s spletne strani: <http://shop.oreilly.com/product/0636920022954.do>.
- Zamida, R. (2012). E-knjige v slovenščini: luč na koncu tunela? *Bukla*, 8 (82–83), 24.

> **Aleš Klemen**, bibliotekarski svetovalec, je koordinator posebnih nalog osrednje območne knjižnice v Mestni knjižnici Ljubljana.
Naslov: Kersnikova 2, Ljubljana
Naslov elektronske pošte: ales.klemen@mklj.si